

УДК 343.97

Микола Анатолійович Погорецький,
Володимир Петрович Шеломенцев

ПОНЯТТЯ КІБЕРПРОСТОРУ ЯК СЕРЕДОВИЩА ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНІВ

Високий рівень інформатизації суспільства забезпечується широким упровадженням у всі сфери людської діяльності інформаційних технологій, побудованих на основі сучасної обчислювальної та комунікаційної техніки, розвитком глобальних інформаційних мереж і мереж електрозв'язку.

У той же час спостерігається зростання рівня злочинності у сфері високих інформаційних технологій. Так, згідно зі статистичними даними Департаменту інформаційних технологій МВС України у 2008 році у сфері високих технологій зареєстровано 691 злочин, що майже вдвічі більше, ніж у 2002 році (першому повному календарному році після набуття чинності нового Кримінального Кодексу України). За 9 місяців 2009 року зареєстровано 774 злочинів у зазначеній сфері.

При цьому, як свідчить проведений нами аналіз практики, злочинність у сфері високих інформаційних технологій має високий рівень латентності, є організованою і транснаціональною, на що вказали також 68 % опитуваних нами оперативних працівників і слідчих правоохоронних органів та 74 % фахівців у сфері комп'ютерних технологій.

Наведені дані щодо стану злочинності у сфері високих технологій свідчать про недостатню ефективність боротьби правоохоронних органів із цим видом злочинів, що не відповідає засадам правової держави, на яку покладається захист прав людини, в тому числі, й від злочинних посягань.

У зв'язку із зазначеним, одними з актуальних напрямів підвищення ефективності цієї боротьби є визначення найсуттєвіших системних ознак криміналістичної характеристики злочинів у сфері високих технологій, серед яких є визначення поняття кіберпростору як середовища вчинення злочинів у зазначеній сфері, що сприятиме розробленню нових методик їх виявлення, документування та розслідування, оскільки проведений нами аналіз наукових праць із кібернетики, інформатики та кримінально-правових наук свідчить про відсутність системного підходу під час розгляду кіберпростору як середовища вчинення злочинів,

що є визначальним у розробленні методів, засобів та відповідних методик боротьби з цим видом злочинів.

Відсутність юридичної категорії "кіберпростір" у законодавчих та підзаконних правових актах, на нашу думку, є одним із чинників, котрий негативно впливає на ефективність забезпечення прав і законних інтересів особи, суспільства та держави у кіберпросторі.

Результати аналізу наукових праць, присвячених високим технологіям та протидії злочинності у цій сфері, свідчать про те, що феномен кіберпростору розглядався з позицій як технічних, так і суспільних наук. Питання, пов'язані з кримінальними процесами у кіберпросторі, досліджували М. С. Гаджієв, Д. В. Грібанов, Є. В. Дем'янчук, В. О. Мещеряков та інші правники. Проте, до розгляду поняття кіберпростору та його складових дослідники підходили з різних наукових позицій, що зумовило відсутність його узагальненого юридичного визначення.

Розробленість та визначення поняття кіберпростору як середовища вчинення злочинів має важливе теоретичне і практичне значення для подальшого удосконалення правотворчої та правозастосовної діяльності з протидії злочинам у сфері високих інформаційних технологій. Правильне розуміння сутності кіберпростору та процесів, що у ньому відбуваються, сприятиме розробленню нових науково-обґрунтованих методик і засобів боротьби зі злочинами такого виду.

Зважаючи на зазначене, у статті ставиться *мета* — на підставі результатів комплексного й системного аналізу наукових праць із кібернетики, інформатики, соціології, психології та юридичних наук сформулювати поняття кіберпростору та визначити його криміналістичні ознаки як середовища вчинення злочинів. *Завдання* статті: розглянути наявні підходи до поняття *кіберпростір* та *віртуальна реальність*; обґрунтувати ці поняття з правового погляду; визначити криміналістичні підходи до кіберпростору.

Дефініція “простір” тлумачиться як одна з основних об’єктивних форм існування матерії, яка характеризується протяжністю та обсягом; необмежена протяжність (в усіх вимірах); тривимірна протяжність над землею; вільний великий обшир; просторінь; площа чого-небудь на земній поверхні; територія [1, с. 597]. Проте, події у кіберпросторі відбуваються не на фізичних ділянках місцевості, а у певному специфічному середовищі.

Вбачається, що простір із префіксом “кібер-” доцільно розглядати саме як “кібернетичний простір”. При цьому, прикметник “кібернетичний” вказує на такий, що створений на основі принципів та методів кібернетики [2, с. 427].

Кібернетику, узагальнюючи її тлумачення у словниках та енциклопедії [3, с. 259; 4, с. 226; 5, с. 75], можна розглядати як науку про загальні закономірності процесів управління та перетворення інформації у кібернетичних системах.

При цьому під кібернетичною системою розуміють сукупність пов’язаних одне з одним об’єктів (елементів системи), здатних сприймати, зберігати, переробляти інформацію, а також обмінюватися інформацією [3, с. 265]. Прикладами кібернетичних систем можуть слугувати: різного роду автоматичні регулятори в техніці, електронні обчислювальні машини [5, с. 75]; комп’ютер [6]. Тобто, кібернетичну систему можна визначити тотальною комп’ютерній системі, якою може бути будь-який пристрій або група взаємно поєднаних, або пов’язаних пристроїв, один чи більш з яких відповідно до певної програми виконує автоматичне оброблення даних [7].

Узагальнюючи наведене вище, кіберпростір (кібернетичний простір) можна розглядати як певне середовище:

- організоване за допомогою принципів, методів та засобів кібернетики;
- утворене в результаті функціонування кібернетичних комп’ютерних систем управління та оброблення інформації.

Розглядаючи технічний аспект кіберпростору, фахівці вказують, що він симулюється та опосередковується саме електронними пристроями [8].

У правовій літературі висловлюється думка, що кіберпростір є інформаційним середовищем (простором), яке виникає (існує) в технічних системах при взаємодії людей між собою, взаємодії технічних систем та управлінні людьми цими технічними системами [9].

Кібернетичний простір визначається також і як сфера (галузь) можливого перебування інформації, представленої у вигляді, придатному для автоматизованого оброблення, що має істотне значення для вста-

новлення істини у розслідуваному злочині, та утворену засобами зберігання інформації, пристроями автоматизованого оброблення інформації (в тому числі засобами обчислювальної техніки), допоміжними засобами й системами, а також засобами та системами зв’язку і телекомунікацій, що функціонують відповідно до прийнятого протоколу оброблення інформації під керуванням відповідного програмного та з використанням необхідного інформаційного забезпечення. До складу кібернетичного простору він відноситься: окремі приміщення чи їх набір, у яких розміщені автоматизовані інформаційно-обчислювальні системи з відповідним технічним комплексом забезпечення її діяльності (системи зв’язку, електроживлення, заземлення тощо); засоби автоматизованого оброблення інформації (обчислювальні машини та їх системи); канали телекомунікацій і передачі даних (у тому числі звукові хвилі та електромагнітні поля); машинні носії інформації, що забезпечують збереження інформації у вигляді придатному для її автоматизованого оброблення; безпосередньо саму інформацію, представлену у вигляді, придатному для її автоматизованого оброблення (дані у відповідних форматах тощо); прийняті порядок і послідовність (протоколи — із термінології теорії автоматизованих інформаційно-обчислювальних систем) автоматизованого оброблення інформації, а також встановлені правила й розподіл обов’язків між посадовими особами автоматизованої інформаційної системи [10, с. 15—16].

Водночас, фахівці зазначають, що для наявності кібернетичного простору, необхідна мережа, тобто два або більше комп’ютери, поєднані між собою будь-якими засобами зв’язку. Кібернетичний простір як цілісний об’єкт є ідеальним, він існує на матеріальних носіях (радіохвилі, проводи), але розмежувати їх неможливо — кіберпростір зникає, коли розірвати мережу [11, с. 60]. Тому, під кіберпростором часто розуміють простір комп’ютерно-телекомунікаційних мереж [12, с. 104].

Саме з розвитком Інтернету дослідники пов’язують поширення терміна “кіберпростір” (cyberspace) [13]. Характерно, що слово “кіберпростір” служить вдалим містком між словами “Інтернет” та “кібернетика”, насамперед тому, що в ньому “точно відображено характер взаємозв’язку Мережі та цієї науки” [14].

При цьому, термін “кіберпростір” часто використовується: у ролі синоніма слова “Інтернет” [14]; для позначення різних аспектів роботи людини з Інтернетом [15]. Однак цей термін вживається не як юридична категорія, а як визначення соціального та технологічного феномену [16, с. 93].

Середовище кіберпростору, утворене електронними засобами оброблення та передавання інформації, можна розглядати як електронне середовище. Електронне середовище науковці протиставляють аналоговому, під яким розуміють систему суб'єктів (людей), які взаємодіють на основі встановлених суспільством неформальних (мова, традиції звичаї тощо) і формалізованих (нормативно-законодавча база) правил оброблення, збереження й передачі інформації, представленої в образній формі. Проте електронне середовище ми розглядаємо як систему об'єктів (технічних і програмних засобів обчислювальної техніки), що взаємодіють на основі формальних правил (архітектура, стандарти, технічні параметри пристроїв, мови програмування тощо) оброблення, збереження і передачі інформації, представленої в цифровій формі [17].

Основними ознаками явищ, до яких можна застосувати визначення "електронні" ("e-"), вважають: подання інформації в цифровому вигляді (текст, звук, зображення статичне або те, що рухається в цифрових форматах); необхідність програмних та апаратних засобів для її сприйняття людиною (тобто, комп'ютерного обладнання та програмного забезпечення); необхідність телекомунікаційних засобів для отримання або поширення інформації [18].

Наочною межею (інтерфейсом) між електронним і аналоговим середовищем існування, на думку науковців, є екран монітора ("зовні" екрана аналогове середовище, "усередині" кінескопа — електронне). За допомогою інтерфейсу образ аналогового середовища перетворюється у дискретну множину сигналів електронного середовища, й навпаки — дискретна множина в образ (аналоговий документ, знак) [17].

Дослідники зазначають, що поряд із терміном "кіберпростір" у науковій літературі використовуються також терміни "віртуальний простір", "віртуальний світ" [19, с. 48; 16, с. 93]. Вважається, що поняття кіберпростору описує віртуальний простір у якому циркулюють електронні дані всіх комп'ютерів світу [20], а у віртуальному світі людина виявляється в результаті злиття комп'ютерної графіки з можливістю безпосереднього впливу на події [21].

При цьому, термін "віртуальний" розуміється як "не існуючий реально, але, що виглядає таким за рахунок роботи програмного забезпечення" [19, с. 49].

Тобто, можна говорити про певну віртуальну реальність кіберпростору, яку дослідники розглядають як графічне представлення кіберпростору [22] і пов'язують із графічними технологіями, які за допомогою надленої зворотним зв'язком взаємодії "людина — комп'ютер" надають ефект присут-

ності в іншому, відмінному від дійсного, штучному світі [21].

Технології віртуальної реальності у поєднанні з мережевими технологіями Інтернету утворюють "віртуальну реальність" кіберпростору, до якої можуть долучатися будь-які користувачі, які мають відповідні програмно-апаратні засоби. Проте, необхідно погодитись із О. Іваненком, який вказує, що кіберпростір не зводиться до візуально-тактильно-звукової симуляції реальності і людина перебуваючи в кіберпросторі, не обов'язково перебуває у віртуальній реальності. На його думку, кіберпростір становить простір нелокалізованого електронного тексту [23].

Найбільш повне визначення "віртуального простору" надав М. С. Гаджієв, розглядає його як інформаційний простір, який моделюється за допомогою комп'ютера, в якому перебувають відомості про осіб, предмети, факти, події, явища і процеси, представлені в математичному, символічному або будь-якому іншому вигляді, і ці відомості перебувають у процесі руху локальними та глобальними комп'ютерними мережами, або зберігаються в пам'яті будь-якого фізичного або віртуального обладнання, а також іншого носія, спеціально призначеного для їх зберігання, оброблення та передавання [24, с. 10].

На кіберпростір (у тому числі Інтернет) як інформаційне середовище вказують й інші дослідники. При цьому, зазначається, що загальна схема інформаційного процесу певного суб'єкта в кіберпросторі залишається незмінною [25], а кіберпростір є змодельованим за допомогою комп'ютерного обладнання особливий інформаційним простором, у якому присутні специфічні інформаційні об'єкти (комп'ютерні програми, дані тощо) [19, с. 48].

В інформаційному просторі Інтернету, крім сукупності баз даних, технологій їхнього супроводу та використання, інформаційних телекомунікаційних систем, що функціонують на основі загальних принципів, Є. В. Дем'янчук визначає також систему суспільних відносин, що виникають у результаті інформаційної взаємодії суб'єктів інтернет-співтовариства — сформованої у процесі спільної діяльності відносно стійкої системи зв'язків і відносин між користувачами мережевого інформаційного простору [26, с. 214].

Як сукупність суспільних відносин, що складаються з приводу інформації, яка обробляється за допомогою електронно-обчислювальних машин та передається засобами зв'язку комп'ютерної мережі, розглядає кібернетичний простір і Д. В. Грібанов [11, с. 60].

Водночас, дослідники вказують, що форми людської поведінки в інтернет-середовищі не обмежуються пошуком, обробленням та передаванням інформації, придбанням і трансляцією знань. У "кіберпросторі" як елементі інформаційного середовища здійснюється цілий конгломерат людських діяльностей [27]. Наприклад, при наданні телекомунікаційних послуг.

Зазначається, що кіберпростір як комунікаційний "простір" став доступним завдяки радикальному розширенню міжнародної мережі електронних, особливо комп'ютерних, засобів зв'язку [28]. Інтернет проявляє себе як унікальний за ефективністю засіб і середовище комунікації [29].

Утім, Інтернет забезпечує користувачам можливість комунікації саме з тим фрагментом реальності, який є найбільш близьким для їх індивідуальностей [30]. Тому вважається, що термін "кіберпростір" також відображає можливість сприйняття комп'ютерів та їх мереж як особливого психологічного "простору" [15].

Соціологи вказують, що кіберпростір як свого роду інформаційно-комунікативне поле, сформоване взаємодіючими користувачами, характеризується практично необмеженою свободою та анонімністю цієї інформаційної взаємодії [31].

Узагальнюючи наведене вище, до визначення характерних рис кібернетичного простору як середовища вчинення злочинів доцільно підходити з позицій розгляду його сутності як:

- кібернетичного середовища, утвореного в результаті функціонування кібернетичних комп'ютерних систем управління та оброблення інформації;
- інформаційного середовища як складової загального інформаційного простору, в якому інформаційні процеси реалізуються на основі принципів, методів і засобів автоматизованого оброблення інформації;
- електронного середовища, що функціонує на основі принципів, методів і засобів оброблення інформації в електронній (цифровій) формі, а також передбачає необхідність відповідних програмно-апаратних засобів для сприйняття людиною такої інформації та телекомунікаційних засобів її для отримання або поширення;
- віртуального середовища, в якому за допомогою технічно-програмних засобів (візуально-тактильно-звукова симуляції реальності) можливе створення ефекту присутності користувача в іншому, відмінному від реального, штучному світі;
- мережевого середовища, реалізованого на основі інформаційно-телекомунікаційних мереж і, як цілісний об'єкт, утвореного носіями інформації в цих мережах (у

тому числі сигналами, що передаються каналами зв'язку). При цьому, мережеве середовище, реалізоване на основі глобальної мережі Інтернету, правильніше називати інтернет-середовищем;

- комунікаційного середовища, утвореного з використанням технологій комп'ютерного зв'язку;
- системи суспільних відносин — сформованої у процесі спільної діяльності щодо використання інформаційних і телекомунікаційних ресурсів кіберпростору відносно стійкої системи зв'язків та відносин між його користувачами;
- особливого психологічного середовища, що характеризується практично необмеженою свободою й анонімністю та забезпечує користувачам кіберпростору можливість комунікації саме з тим фрагментом реальності, який є найбільш близьким для їх індивідуальностей.

Висновки. Таким чином, кіберпростір (кібернетичний простір) можна визначити як штучне електронне середовище існування інформаційних об'єктів у цифровій формі, що утворене в результаті функціонування кібернетичних комп'ютерних систем управління й оброблення інформації та забезпечує користувачам доступ до обчислювальних й інформаційних ресурсів систем, вироблення електронних інформаційних продуктів, обмін електронними повідомленнями, а також можливість за допомогою електронних інформаційних образів у режимі реального часу вступати у відносини (взаємодіяти) щодо спільного використання обчислювальних та інформаційних ресурсів системи (надання інформаційних послуг, ведення електронної комерції тощо).

Кіберпростір у його найбільш повному розумінні реалізується на основі регіональних і глобальних комп'ютерних мереж (насамперед, це Інтернет), на основі локальних інформаційних мереж можна говорити про реалізацію лише окремих сегментів кіберпростору. В автономному комп'ютері буде відсутньою така ознака кіберпростору, як інформаційна взаємодія між користувачами в режимі реального часу.

Кіберпростір як середовище вчинення злочину характеризується такими елементами кібернетичних комп'ютерних систем, як: інформація у формі, придатній для автоматизованого оброблення (комп'ютерні дані); носії інформації; програмно-технічні засоби автоматизованої обробки даних та засоби телекомунікацій; засоби забезпечення нормального функціонування системи (спеціальні приміщення, пристрої живлення, кондиціонування, заземлення тощо); телекомунікаційні канали; методи автоматизованої оброблення даних та телекомуні-

кацій; персонал, що забезпечує виконання автоматизованого оброблення даних.

Запропоноване поняття кіберпростору у якості середовища вчинення злочинів, на наш погляд, сприятиме фахівцям у розробці нових методів боротьби зі злочинами, пов'язаними з використанням високих інформаційних технологій.

Література

1. Сучасний тлумачний словник української мови : 60 000 слів / [за заг. ред. д-ра філол. наук проф. В. В. Дубічинського]. — Х. : ВД "ШКОЛА", 2007. — 832 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад і голов. ред. В. Т. Бусел. — К. : Ірпінь : ВТФ "Перун", 2002. — 1440 с.
3. Словарь по кибернетике: св. 2000 ст. / под ред. В. С. Михалеви-ча. — 2-е изд. — К. : Гл. ред. УСЭ им. М. П. Бажана, 1989. — 751 с.
4. Словарь иностранных слов / под ред. А. Г. Спиркина, И. А. Акчурина, Р. С. Карпинской. — 11-е изд. Стереотип. — М. : Рус. яз., 1984. — 608 с.
5. Большая Советская Энциклопедия (в 30 томах) / гл. ред. А. М. Прохоров. — Изд. 3-е. — М. : "Советская энциклопедия" Т. 12. Кварнер — Колгур, 1973. — 624 с.
6. Можейко М. А. Компьютер [Электронный ресурс] / М. А. Можейко, В. А. Можейко // История философии: энциклопедия / Сост. и гл. науч. ред. А. А. Грица-нов. — Мн. : Интерпрессервис ; Книжный Дом, 2002. Режим доступа: <http://psylib.org.ua/books/gritz01/index.html>.
7. Про кіберзлочинність : Конвенція Ради Європи // Офіц. вісн. України від 10.09.2007. — 2007. — № 65. — С. 107. — Ст. 2535. — Код акту 40846/2007.
8. Киберполитика : Глоссарий [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.cyberpolitics.ru/content/view/77/29>.
9. Службова записка Національного університету внутрішніх справ. Вих. НУВС № 3562 від 24.02.2005.
10. Мещеряков В. А. Основы методики расследования преступлений в сфере компьютерной информации : автореф. дис. на соискание учен. степени доктора юрид. наук : спец. 12.00.09 "Уголовный процесс; криминалистика и судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность" / В. А. Мещеряков. — Воронеж, 2001. — 39 с.
11. Грибанов Д. В. Преступность в кибернетическом пространстве (законодательство и конвенция о киберпреступности) / Д. В. Грибанов // Рос. юрид. Журнал. — 2002. — № 4. — С. 60—64.
12. Ліпкан В. А. Інформаційна безпека України в умовах євроінтеграції : навч. посібник / В. А. Ліпкан, Ю. С. Максименко, В. М. Желіховський. — К. : КНТ. — 280 с.
13. Киберпространство : Словари и энциклопедии на Академике [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://dic.academic.ru/dic.nsf/ntes>.
14. Черняк Л. Internet и кибернетика / Л. Черняк [Электронный ресурс]. Режим доступа: http://www.icfst.kiev.ua/museum/EP/cybernetic_g.html.
15. Алексенко Н. Н. Психологические аспекты поведения человека в киберпространстве [Электронный ресурс] / Н. Н. Алексенко // Журнал практик. психологии и психоанализа. — 2000. — № 3. Режим доступа: <http://psyjournal.ru/j3p/pap.php?id=20000307>.
16. Інформаційне суспільство. Дефініції:

людина, її права, інформація, інформатика, інформатизація, телекомунікації, інтелектуальна власність, ліцензування, сертифікація, економіка, ринок, юриспруденція / [В. М. Брижко, О. М. Гальченко, В. С. Цимбалюк та ін.] ; за ред. Р. А. Каложного та М. Я. Швеца. — К. : Інтергал, 2002. — 220 с.
- 17. Гадасин В. А. От документа — к электронному документу : Системные основы / В. А. Гадасин [Электронный ресурс]. Режим доступа: http://edocs.phpclub.net/article/DocsTo_eDocs.html.
- 18. Антоненко І. Електронні ресурси як об'єкт каталогізації: історія питання, термінологія, форматне забезпечення [Електронний ресурс] / І. Антоненко, О. Баркова // Бібл. вісник — 2004. — № 2. — С. 11—22. Режим доступа: <http://www.nbuv.gov.ua/articles/2004/04aipfz.html>.
- 19. Осипенко А. Л. Борьба с преступностью в глобальных компьютерных сетях: Международный опыт: [монография] / А. Л. Осипенко. — М.: Норма, 2004. — 432 с.
- 20. Базовые термины информационного общества МГУ им. М. В. Ломоносова [Электронный ресурс]. Режим доступа: http://vladimir.socio.msu.ru/1_KM/faq_1.htm#.
- 21. Емелин В. А. Виртуальная реальность и симулякры [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://emeline.narod.ru/virtual.htm>.
- 22. Ф. Хэмилт. Виртуальная реальность [Электронный ресурс]. Режим доступа: http://gnezdoo.narod.ru/biblio/book/virt_real.htm.
- 23. Иваненко А. Текстология киберпространства [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.znaki.chebnet.com/s11.php?id=87>.
- 24. Гаджиев М. С. Криминологический анализ преступности в сфере компьютерной информации : По материалам Республики Дагестан : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 — "Уголовное право и криминология ; Уголовно-исполнительное право" / М. С. Гаджиев — Махачкала, 2004. — 19 с.
- 25. Угрозы информационной безопасности. Новые реалии и адекватность классификации Защита информации. Конфидент № 6, 2003 г. [Электронный ресурс] / Н. Пархоменко, С. Яковлев, П. Пархоменко, Н. Мисник. Режим доступа: <http://www.bre.ru/security/20888.html>.
- 26. Демьянчук Е. В. Интернет как объект оперативно-розыскной деятельности / Е. В. Демьянчук // Информатизация и информационная безопасность правоохранительных органов. — М. : Академия управления МВД России, 2004. — С. 214—216.
- 27. Войскунский А. Е. Психологические аспекты деятельности человека в интернет-среде / А. Е. Войскунский [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.psychology.ru/internet/ecology/01.stm>.
- 28. http://mirslovarei.com/content_soc/KIBERNETIC_HESKOE-PROSTRANSTVO-13001.html.
- 29. Шадрин А. Информационные технологии и совершенствование социальных институтов / А. Шадрин [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.carnegie.ru/ru/pubs/books/volume/66597.htm>.
- 30. Емелин В. А. Киберпанк и сетевой либерализм / В. А. Емелин [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://emeline.narod.ru/cyberpunk.htm>.
- 31. Сердюк О. О. Соціальна робота з особами з наркотичною та алкогольною залежністю [Електронний ресурс] / О. О Сердюк, Ю. Л. Белоусов // Соціальна робота в органах внутрішніх справ України : навч. посібник. — Х. : НУВС, 2006. — С. 303—324. Режим доступа: <http://www.psychiatry.ua/articles/paper148.htm>.

В статье на основании результатов анализа научных и правовых источников формулируется понятие киберпространства как среды совершения преступлений, раскрываются его существенные признаки.

Ключевые слова: компьютер, кибернетика, Интернет, виртуальная реальность, кибернетическое пространство.

On the basis of analysis of scientific and legal documents the author of the article formulates the concept of cyberspace as the environment of committing crimes, and reveals its essential features.

Key words: computer, cybernetics, Internet, virtual reality, cyberspace.